

MNEMONIK TEXNIKALAR VOSITASIDA O‘QUVCHILARNING OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Abdurashidova Rushana Farhodovna

Toshkent davlat pedagogika universiteti magistranti

DEVELOPMENT OF STUDENTS' ORAL AND WRITTEN SPEECH BY MEANS OF MNEMONIC TECHNIQUES

Abdurashidova Rushana Farkhodovna

Graduate student of Tashkent State Pedagogical University

РАЗВИТИЕ УСТНОЙ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ МНЕМОНИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ

Абдурашидова Рушана Фарходовна

*Магистрант Ташкентского государственного педагогического
университета*

sunnat.rahmonov@inbox.ru

0000-0001-8448-875X

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarda og‘zaki va yozma nutqlarning rivojlanishi ularning ta‘lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishi hamda o‘z fikrlarini mustaqil ifoda eta olishlarida muhim ahamiyat kasb etadigan mnemonik texnikalarning qo‘llanilishi va uni o‘quvchilarda xotirani yaxshilash, ma‘lumotlarni samarali o‘zlashtirish va eslab qolish qobiliyatlarini shakllantirganligi haqida izoh berilgan va munosabat bildirilgan.

Kalit so‘zlar: mnemonik texnikalar, nutq, xotira, akronim, vizualizatsiya, kompetensiya, qobiliyat.

Abstract: In this article, the use of mnemonic techniques, which are important for the development of oral and written speech in students, their successful participation in the educational process, and the ability to express their thoughts independently, and to improve the memory of students, to use information effectively commenting and reacting to the formation of acquisition and recall skills.

Key words: mnemonic techniques, speech, memory, acronym, visualization, competence, ability.

Аннотация: В данной статье рассматривается использование мнемических приемов, которые важны для развития устной и письменной речи учащихся, их успешного участия в учебном процессе, умения самостоятельно выражать свои мысли, а также для улучшения памяти учащихся, эффективно использовать информацию, комментируя и реагируя на формирование навыков приобретения и запоминания.

Ключевые слова: мнемонические приемы, речь, память, аббревиатура, визуализация, компетентность, способность.

ABSTRACT (KIRISH / ВВЕДЕНИЕ)

Bugungi kunda o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, mustaqil fikrlash salohiyatini va tafakkurini rivojlantirish ta‘limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Pedagogika fanining eng muhim vazifasi ham o‘quv jarayonini yaxlit rejalashtirishni takomillashtirish va o‘quvchilarning

bilish faoliyatini boshqarish samaradorligini oshirishdan iborat. O‘quvchilar va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish masalalarini tadqiq etish O‘zbekiston Respublikasida o‘tgan asrning 50-yillarida boshlangan. Maktabgacha ta‘lim sohasidagi birinchi fan nomzodi A.V.Nikolskaya mahalliy millat bolalariga rus tilini o‘qitish zarurligi masalasini ko‘tarib chiqdi. U tomonidan o‘tkazilgan

sinov tadqiqotlari (1958-1960-yillar) natijasida maktabgacha katta yoshli o'zbek bolalariga ruscha og'zaki nutqni o'rgatish metodikasining asosiy mazmuni belgilangan va uning asosiy masalalari ishlab chiqilgan. XX-asrning 70-yillarida A.V.Nikolskayaning ilmiy rahbarligi ostida E.M.Razbayeva tomonidan maktabgacha yoshdagi katta bolalarda o'qilgan asarlar asosida kattalar mehnatiga hurmatni tarbiyalash bo'yicha tadqiqot o'tkazildi. S.O.G'oziyeva tomonidan

(E.M.Razbayevaning ilmiy rahbarligi ostida) maktabgacha katta yoshdagi bolalarda o'zbek xalq og'zaki ijodidan (xalq ertaklari, o'yinlar) foydalanish asosida atrofdegilarga adolatli munosabatda bo'lishni shakllantirish masalalari tadqiq qilindi. 1979-yildan boshlab to bugungi kungacha maktabgacha yoshdagi bolalarga ona tili va o'zga tilni (rus, ingliz,) o'qitish muammosi O'zbekiston olimlari, metodistlari, psixologlarining tadqiqot obyekti hisoblanadi (F.R.Qodirova, R.M.Qodirova, G.X.Jumasheva, D.R.Babayeva, D.Abdurahimova, L.R.Mirjalilova, N.Sh.Nurmuhammedova va boshqa.) [1]. Sh.Sh.Nizomova ("Bolalar nutqini o'stirish nazariyasi va texnologiyalari"), Q.Shodiyevalar ("Nutq o'stirish uslubi") tomonidan ham o'quvchilarning nutqi va undagi kamchiliklari yuzasidan tadqiqot olib borishgan. Har bir faoliyat muvaffaqiyatining sharti nafaqat bilim, ko'nikma, ma'lumotni topish va u bilan ishlash qobiliyati, balki ijodkorlik, muammolarni hal qilishga ijodiy yondashish qobiliyati bo'lishi mumkin. Biroq, ko'plab o'quvchilar ma'lumotlarni eslab qolishda shuningdek, uni topishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, bu esa ularning o'z fikrlarini to'g'ri va ravshan ifoda etishlariga to'sqinlik qiladi. Zero, o'quvchilar rivojlanishi va ta'lim jarayonida ularning qobiliyatlariga yo'naltirilgan texnikalar mavjud bo'lib, bu texnikalardan biri mnemonik texnikalardir. Mnemonik texnikalar – xotirani mustahkamlashga qaratilgan vositalar bo'lib, ushbu muammoni hal qilishda yordamga keladi.

Mnemonika yaxshi so'z boyligini o'rgatish usullaridan biridir. U o'quvchilarga so'z boyligini yaxshi yodlashda yordam berish va so'zlarni eslab qolish osonroq va qiziqarli bo'lishi uchun qo'llaniladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Mnemonika so'zi yunon tilidan olingan bo'lib "yodlash san'ati" degan ma'noni

anglatadi. Mnemonika xotira faoliyatini yaxshilashga yordam beradigan qoidalar to'plamidir. Mnemonika murakkab ma'lumotlarni inson miyasida oson eslab qolishiga yordam beradi [2].

Mnemonik so'z asli "mnēmōnikos" dan olingan bo'lib, xotirani bildiruvchi qadimgi yunoncha so'zdir. Qadimgi yunonlar yunon mifologiyasida xotira ma'budasi bo'lgan Mnemosinaga ham sig'inishgan. Hatto bugungi kunda ham xotira va xotirani o'rganish haqida gapirganda, "mnemonika" atamasi tez-tez ishlatiladi [3. B. 393-397].

Mnemonik texnikalar – bu ma'lumotlarni eslab qolishni osonlashtirish uchun ishlatiladigan strategiyalar va usullar to'plamidir. Mnemonika - bu xotirani yaxshilash texnikasi. Qadimgi yunonlar ming yil oldin bu texnikani asosiy tamoyil sifatida rivojlantirgan (Yates, 1966) va bugungi kunda bu tamoyillar ko'p turli yo'llar bilan amalga oshiriladi, oddiy qisqartmalardan tortib ma'lum narsalarni eslab qolishingizga yordam beradi. Oddiy qisqartmalardan tortib, aniq eslab qolishga yordam beradigan turli xil usullarida amalga oshiriladi. Masalan g'oyalar, raqamlarni o'ziga xos so'zlar sifatida yozib, murakkab strategiyalar va iboralarni eslab qolishga yordam beradi. Zamonaviy xotira tadqiqotlari mnemonika muayyan obyektlar ro'yxatini eslab qolish kabi muayyan kontekstlarda kuchli o'rganish vositasi bo'lishi mumkinligini aniq ko'rsatdi (Bauer, 1970). Ko'pgina tadqiqotchilar mnemonika tabiiy ravishda foydalanish orqali xotirani yaxshilaydi, deb hisoblashadi, ba'zi asosiy mnemonik qurilmalarning qisqacha tavsiflarini vizual tasvir, tashkilot va batafsil kodlash o'z ichiga oladi bu esa xotira jarayonlarida sodir bo'ladi [4]. Shuningdek, bu texnikalar inson miyasida vizual tasvirlar yaratish qobiliyatidan foydalanadi, ya'ni bunda o'quvchi yangi ma'lumotlarni mavjud bilimlar bilan bog'laydi va mnemoniklar ularda oson eslab qolishga yordam beradigan aloqalarni hosil qiladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, innovatsion ta'lim jarayonida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuning uchun nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishda mnemonik texnikalar, ya'ni xotirani yaxshilash va ma'lumotlarni eslab qolishni osonlashtirish usullari asosiy vazifani bajaradi. Ayniqsa, bu texnikalar ingliz tilidagi lug'atlarni o'rganishda samarali qo'llaniladi.

DISCUSSION(MUHOKAMA/OBCUJDENIJE)

Mnemonika - bu o'quvchilarning kundalik hayotida ba'zi so'zlarni eslab qolishlari uchun

qo'llaniladigan texnikadir. Eng mashhur mnemonik texnikalar quyidagicha xarakterlanadi:

Birinchisi akronimlar bo'lib, u so'zlarning birinchi harflaridan foydalanish orqali qisqartmalar yaratish va eslab qolish texnikasidir;

Ikkinchisi, vizualizatsiya, ya'ni vizual tasvirlar bo'lib, ma'lumotlarni tasvirlar yoki sahnalar orqali eslab qolish (masalan, "uy" so'zini eslab qolish uchun uyning tasvirini ko'z oldiga keltirish);

Uchinchi, asosiy so'zlar bo'lib, o'rganilayotgan ma'lumotlardan asosiy tushunchalarni ajratib olish;

To'rtinchi, hikoyalar yaratish ya'ni turli ma'lumotlarni o'z ichiga olgan qisqa va eslab qolishga oson hikoyalar yaratishda qo'llaniladi;

Beshinchi, ritm, ya'ni ma'lumotlarni ritmik shaklda ifodalash hamda raqamlarni eslab qolish uchun harflardan foydalanish (masalan, "Bir, Ikki, Uch..." v.h.).

Oltinchi, mnemonik qo'shiqlar ya'ni, ma'lumotlarni eslab qolish uchun maxsus qo'shiqlar yaratish;

Yettinchi, turli so'zlar bilan bog'liq tasvir yoki ramzlarni eslab qolish (Masalan, "quvonch" so'zi bilan quyoshli kunni tushunish);

Sakkizinchi, barcha ma'lumotlarni xarita shaklida saqlab qolishdan iborat. Ushbu mnemonik texnikalar o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda yaxshi samara berib, ularni turli ma'lumotlarni eslab qolish qobiliyatini osonlashtiradi. Masalan, tarixiy voqealarni yoki ilmiy terminlarni akronimlar orqali yodlash mumkin. Ular ijodkorlikni oshirib, vizualizatsiya va ritmik usullar orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Bu esa og'zaki nutqning boyib borishini ta'minlaydi [5].

Mnemonik texnikalarning afzalliklari qiyin ma'lumotlarni eslab qolishni yaxshilab, o'quvchilarning faol ishtirokini oshirishda, ijodiy fikrlashni rivojlantirib, mavzuga oid ma'lumotlarni o'rganish jarayonini yanada qiziqarli bo'lishi bilan xarakterlanadi.

Mnemonik texnikalar orqali o'quvchilarning nutqiy faoliyati rivojlanib gap tuzish ko'nikmalarini yaxshilanadi. O'quvchilar gap tuzishda asosiy so'zlarni ajratib olish orqali mantiqiy fikrlashni ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Mnemonik ma'lumotlarni oson eslab qolish orqali o'quvchilarda stressni kamaytirib bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi.

CONCLUSION (XULOSA / ЗАКЛЮЧЕНИЕ)

Xulosa qilib aytganda, mnemonik texnikalar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirib, ularning lug'at boyligini kengaytiradi, so'zlarni turli ta'riflar bilan bog'lab, ularni osonroq eslab qolishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida esa ushbu usullarni qo'llash orqali o'quvchilarning bilimlarini yanada mustahkamlanib, ularning nutqiy ko'nikmalari rivojlantiriladi. Mnemonik texnikalar o'quvchilarga ma'lumotlarni eslab qolishni osonlashtirib, fanni o'zlashtirish jarayonining qiziqarli bo'lishga nutqiy qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Shu bilan birga, mnemonik texnikalarni qo'llashda o'quvchilarning individual qobiliyatlari va ma'lumotlarni o'zlashtirish uslubini hisobga olish o'qituvchilarning pedagogik mahoratini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. D.R.Babayeva. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. Toshkent-2018

2. Mnemonika. [https://uz.wikipedia.org/wiki-](https://uz.wikipedia.org/wiki-3.Q.Qahhorov, S.Usmonova, Y.Azizov)

3.Q.Qahhorov, S.Usmonova, Y.Azizov. Mnemonic techniques for teaching english language. Scientific Journal Impact Factor. Volume 4 | ISSUE 2 | 2023. – Pp. 393-397.

4.Adam L. Putnam. Mnemonics in Education: Current Research and Applications. Translational Issues in Psychological Science. © 2015, American Psychological Association. This manuscript is not the copy of record and may not exactly replicate the final, authoritative version of the article. Please do not copy or cite without authors' permission.

5. H.Jumaniyozova. Chet tillarini o'rganish uchun mnemonika zarurmi?

6.Ерыкина Мария Андреевна. Методика интеграции аутентичного песенного материала в систему средств обучения иностранному языку (английский язык; неязыковой ВУЗ), М.:– 2017.

7.Айвазян Оксана Оганесовна. Развитие письменной русской речи учащихся начальной школы в процессе работы над изложением. Майкоп – 2013.

8.Тивьяева Ирина Владимировна. Когнитивно-коммуникативная концепция мнемической деятельности. Москва–2018.

9.Кошечкина Татьяна Вячеславовна. Формирование текстовой компетенции учащихся 5-6-х классов общеобразовательной школы. Москва – 2008.